

DEDE KORKUT KİTABI'NDA İÇ KONUŞMA / MONOLOG TEKNİĞİ**İrfan POLAT*****Öz**

Dresden ve Vatikan'da olmak üzere iki nüshası bulunan, yalnızca bir düşünce biçimini yansıtmakla kalmayan, aynı zamanda folklorik unsurları bünyesinde yoğun olarak barındıran Dede Korkut Hikâyeleri bir geçiş döneminin ürünüdür. Nitekim, genel olarak destan kültüründen, halk hikâyeciliği kültürüne geçişin bir örneği olarak gösterilen eser, bu özelliğinin yanında, aynı zamanda dinî, tarihî ve sosyolojik geçişin bir örneği olarak okunabilir. İslami kültürün ve mitolojiye, ritüellere ilişkin unsurların henüz birbirinin içinden tam hatlarıyla ayrılmadığı, İslami davranışlar görülürken aynı zamanda İslamiyet'e aykırı denilebilecek uygulamaların ve ifadelerin görülmesi, söz konusu durumun belirgin bir örneği olarak fark edilebilir. Bu özelliklerinin yanında Dede Korkut Hikâyeleri, modern romanda görülen tekniklerden birçoğunu barındırarak edebî olarak da kendini bir üst seviyeye daha söz konusu dönemde taşımıştır. Bu tekniklerden birisi de Türk Edebiyatı'nda yoğun olarak ilk kez Recaizade Mahmut Ekrem tarafından 1886'da kullanılan iç konuşma tekniğidir

Bu çalışmada Dede Korkut Hikâyelerinde kullanılan iç konuşma tekniğine yer verilmiştir. Böylelikle varılmaya çalışılan sonuç, bir tekniğin, ideolojinin, yöntemin ya da dönemsel özelliklerin sistematize edilmeden önce de varlıklarını sürdürdükleri ve iç monolog/konuşma tekniğinden yola çıkarak Dede Korkut Hikâyeleri'nin kanıtlanmış hem edebî hem de folklorik önemini bu çalışmada da tekrar vurgulamaktır.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut, İç Monolog, Modern Roman, Folklor, Modern Teknikler.

INNER SPEECH TECHNIQUE IN BOOK OF DEDE KORKUT**Abstract**

Book of Dede Korkut is a work of an adaptation which has two copies and not just reflects a style of thinking but also includes folkloric elements inside intensely. Thus Book of Dede Korkut which is seen as a work of transition from sagas to folktales can be read as an example of religious historical and sociological transition. It is a clear example of mentioned situation is that not to differentiate between Islamic culture and elements of mythical rituals and seeing not just Islamic rituals but also behavior and expressions against Islamic culture. Beside Book of Dede Korkut gains value by using modern novels techniques in mentioned term. One of these techniques is inner speech which is firstly used intensely by Recaizade Mahmut Ekrem in 1886 in Turkey.

In this study examples of technique of inner speech in Book of Dede Korkut is shown. Thus it is tried to be shown that a technique, ideology, method or periodic features are used before systematizing it and with the results of technique of inner speech Book of Dede Korkut's literary and folkloric importance will be emphasized again.

Keywords: Dede Korkut, Inner Speech, Modern Novel, Folklor, Modern Techniques.

* Arş. Gör.; Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, irfanpolat@yyu.edu.tr.

1. Giriş

Teorik olarak ortaya atılmış yöntemlerin, kuram ve yaklaşımların, ideolojilerin ve teorilerin sistematize edilmeden önce bilinçli ya da bilinçsiz olarak farklı alanlarda ve farklı yollarda yaşamış ve yaşıyor olduğu bilinen bir gerçektir. Bu yönüyle yöntem bazlı edebî sahadaki ürünler ele alındığı takdirde rahatlıkla görülebilir ki, birçok teori, üslup veya dönemsel özellikler, sistematize edilmeden önce de kullanılmıştır.

Sözlü ve yazılı ürünler göz önüne alındığında halk bilimini kapsayan ürünler kronolojik olarak ‘edebiyat’ın da ilkel ve ilksel olarak yaşadığı ve çeşitli teknikleri barındırdığı görülebilir. Bu sahadaki en önemli ürünlerden biri olan Dede Korkut Kitabı, *Oğuzların IX-XI. yüzyılda başlarından geçen büyük mücadeleler etrafında toplanmış*¹ ve dolayısıyla Türk kültür, düşünce ve sosyal hayatına dair yoğun malumatları bünyesinde barındırmıştır. Özellikle edebî sahada bir üst anlatı olarak algılanıp yorumlanabilecek olan eserde, modern romanda yer alan ve kullanımı Türk Edebiyatı’nda başlangıç olarak 1886, dünya edebiyatında ise 1887’ye tekâbül eden iç monolog/konuşma² tekniği yoğun olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmada yoğunlaşılan esas nokta, söz konusu tekniklerin Dede Korkut Kitabı’nda kullanımı, kullanım tarzı ve kullanılırken ortaya atılan edebî söylemdir. Bu söylemdeki karşılıklar modern felsefe ve özellikle de mantık felsefesi ve önermeler dahilinde açıklanmaya çalışılmış ve Dede Korkut Kitabı’ndaki iç konuşma tekniğine dair kullanımlar örnekleriyle beraber aktarılmıştır.

2. İç Monolog/Konuşma Tekniği

Modern olarak adlandırılan fakat içinde post-modern dönemi de barındıran güncel dünya, bireyin varoluş sorunsalını gündeme taşıyan bir ortam meydana getirmiş ve böylelikle bu çalışmanın devamında da görüleceği üzere eski dönemlerdeki ‘*şuuruna varma*’ hâlinin yerini deneysel anlamda ‘empati kurma’ işgal etmiştir. Bu durum, Kafka’nın *Dönüşüm* romanından yola çıkılarak şu şekilde anlatılabilir: Kapitalin ve kapitalist olanın hükmettiği bir dünyada kapitalist özelliklerinden mahrum bırakılmış birey, ‘öteki’ olmaya mahkum edilir. Bu dışlanmışlık yalnızca sosyal hayatta olmayıp, adı geçen romanda da anlatıldığı üzere yaşantının her alanına nüfuz etmiştir. Yine modern olarak adlandırılan dünyada kapital ve kapitalin hükmettiği dünya bir alt seviyede kalarak postmodern teorinin ve edebiyatın da ele aldığı gibi

¹ Muharrem Ergin, *Dede Korkut kitabı 1*, Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara 2009, s. 56.

² Bu çalışmada, iç monolog/konuşma tekniği, iç konuşma ifadesiyle karşılanacaktır.

gerçeklikle olan zihinsel mücadele birey yaşantısını kapsar duruma gelmiştir. Dolayısıyla mücadelenin Dede Korkut Kitabı'nda yer aldığı gibi yalnızca 'karşıt birey'e ve genellikle de kafir'e karşı olan savaş, zamanla karşıt olabilecek her türlü ihtimale karşıt verilen bir savaş halini almıştır. Böylelikle birey, içsel yaşantısında yalnız kalmakla kalmayıp kendisine de yabancı olan, kendi zihniyle de savaş hâlinde olan bir durum içine sok(ul)muştur. Dede Korkut Kitabı'nda bireyin dışsal bir dünyaya doğru genişleyen yapısı, İslamiyet ve getirileri ekseninde açıklanabilir. *İslamiyetten sonra Türk ruhunda vukua gelen en büyük değişiklik, <maddi kuvvetin yerini manevî kuvvetin alması, insanın dıştan içe dönmesi> ve <kendi içinde parçalanması>dır. [...] Gerek Oğuz Kağan Destanı'nda, gerek Dede Korkut Kitabı'nda, kahramanlar daima <dıştan> tasvir olmuşlardır.*³ Bir başka deyişle, İslamiyet öncesi Türk karakterinin temel dinamikleri, ruhani olandan ziyade, maddi olan etrafında şekillenmiş, ruha ait olanlarsa, sevgi, annelik, kahramanlık, vatan sevgisi gibi hisler etrafında şekillenmiştir. Bilindiği üzere Dede Korkut Kitabı'nda, din ifade ediliş ve ritüel olarak uygulanışı hasebiyle ön plandadır ancak bu durum, tam anlamıyla yerleşmemiş, yerleşik bir biçimde benimsenmemiş ve hayat tarzına dönüşmemiş bir mahiyete sahiptir. *Oğuz Kağan ve Dede Korkut kahramanları ile kendisini idealize eden eski Türk insanı tamamiyle dışa dönük, mekânda genişlemek isteyen ve maddi kuvvete inanan bir insandır.*⁴ Buna göre, hem edebî, hem de dinî, dinî olması dolayısıyla da sosyal hayatta bir geçiş kademesi olarak adlandırılabilir olan Dede Korkut Kitabı, edebî ve tarihî olarak bir hazırlık sürecinin tezahürü olarak da okunabilir.

Bir eser kahramanın içinden konuşması olarak adlandırılabilir olan iç konuşma, genel olarak psikolojik tahlillere ve bilinç akışının bir alt seviyesine dayalı olarak geliştirilen bir yöntemdir. Bu yöntem temel olarak bir kahramanın özellikle *katharsis*⁵ süreçlerden geçişini ele alabileceği ve dolayısıyla da anlatının veya anlatıcının/kahramanın çizgisinin değişmesini yansıtabileceği gibi salt psikolojik öğrenimler/anlatımlar üzerine de kurulmuş olabilir. Nitekim bu durum hâkim bakış açısı ile anlatıcının sözü ve düşünceleri kimi zaman anlatı kahramanlarına vermesinin yanında kahramanın sürekli olarak iç konuşmalarına yöneltilerek de gerçekleştirilebilir. "*Ben romanına başka bir yanaşma da, anlatılan benin anlatıda gitgide*

³ Mehmet Kaplan, *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar I*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 23-24.

⁴ *age.*, s. 38.

⁵ 1. Ruhun, tutkularından, ihtiraslardan arınması. Mesele Eflatun'a göre ölüm, ruhun ihtiraslardan kurtulmasıdır.

2. Aristo'da duyguların sanat kanalıyla arınması, mesela özellikle tragedya vasıtasıyla acıma duyguları uyarılarak insanın etki altına alınması ve böylece onlardan kurtuluşunun sağlanması. (Ayrıntılı bilgi için bk. Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe doktrinleri ve terimleri sözlüğü*. Nobel Yayıncılık, Ankara 2013, s. 25.)

anlatıcı ben üzerinde daha fazla ağırlık kazanması, yani ben anlatım, son safhada iç monoloğa dönüşmesi şeklinde düşünülebilir."⁶

İç konuşma tekniğinin sürekli olarak, bilinç akımı/akışı tekniğininse ilk kullanımı Türk Edebiyatı'nda Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* adlı romanında olduğu kabul görmüş ve kaydedilmiştir. Recaizade Mahmut Ekrem'in söz konusu romanı 1886 yılında yazılmış olmasına rağmen, "birçok eleştirmene göre iç konuşma tekniğim bir anlatım yöntemi olarak sürekli kullanıldığı ilk roman Edouard Dujardin'in 1887'de basılmış olan *Les Lauries sont Coupés*'idir." [...] Recaizade her ne kadar romanı baştan sona iç konuşma tekniği ile yazmamışsa da bir anlatım yöntemi sayılacak kadar yaygın bir biçimde kullanmıştır; ara sıra bilinç akımına da yer vererek."⁷ Bir başka deyişle söz konusu tekniğin edebiyatımızda bilinen ilk kullanımı Ekrem'e tekabül etmekle birlikte, Türk ve dünya modern edebiyatının henüz XIX. yüzyılın son çeyreğinde ortaya koymuş olduğu bir yöntem olarak belirginleşir.

3. Anlatı Ekonomisi

Arkaik ve ilksel dönemlerde ortaya çıkan anlamlandırma, bir yaradılış temeli oluşturma ihtiyacı mitlerin ve dolayısıyla da sözlü kültürün doğuş nedeni olarak görülür. Nitekim söz konusu dönemlerde yığın hâlindeki insanların *kendi varlıkları dahi bilinçlerinin dışındaki her şey sonsuz bir kargaşa ve karanlıktan, yani kaostan ibarettir.*⁸ Bu nedenle kaostan düzene doğru geçiş sürecinde bir oluşturma eylemi olarak sözlü kültür, millet olma sürecinde de kullanılan bir araç olarak algılanabilir. Bu yönüyle *ilkel ilmî düşüncenin belirtileri olarak ilk kabulü ve sözel bir ansiklopedi işlevi*⁹ gören sözlü kültür, *her şeyi –başka bir deyişle kültürün tamamını- kapsar.*¹⁰

Oluşturma ve anlamlandırma süreçleri neticesinde aktarma işlevinin hız kazanması, sözlü kültürün ve dolayısıyla da sözlü edebiyatın icra edildiği ortamı ön plana çıkarır. Nitekim, sözlü ezber yeteneğini gerektiren sözlü anlatı geleneği, yazılı gelenekten ve yazılı geleneğin ezberleme kültüründen oldukça farklıdır. *Yazı kültüründe kelimesi kelimesine ezber genellikle bir metinden yapılır ve ezberlemeye çalışan kişi gerektiği anda dönüp, kelime ezberini metinden*

⁶ Franz K. Stanzel, *Roman biçimleri*. çev. Fatih Tepebaşı. Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 1997, s. 58.

⁷ Berna Moran, *Türk romanına eleştirel bir bakış I*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995 s. 66.

⁸ Sadık Tural, Özkul Çobanoğlu, *Türk dünyası edebiyat tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2001, C. 1, s. 7.

⁹ *age.*, s. 10.

¹⁰ Jack Goody, Sözlü kültür. *Milli Folklor*, Ankara 2009, S. 83, s. 129.

denetleyebilir.¹¹ Oysa sözlü kültürde ezber, ezberleyen kişinin bireysel çabası neticesine temellendirilmiş olduğu için *sözlü ezberleme* yeteneği ve metnin de bu bağlama uygunluğu ön plana çıkar.

İcra ortamı, aynı zamanda bir ezber ve sanatı kanıtlama ortamı olarak temellendiği için, anlatı da söz konusu durumlara uygun (anlatıcı, dinleyici ve ezberleyici) bir yapıda teşekkül eder. Ong'un kaydettiğine göre *Sözlü gelenekten kaynaklanan düşünce ve anlatımın ayrıntılı özellikleri* şu şekildedir.

- i. Yan Cümle Yerine Ekleme
- ii. Çözümleme Yerine Kümeleme
- iii. Bol Tekrarlı ya da “Bereketli”
- iv. Tutucu ya da Gelenekçi
- v. İnsan Yaşamına Yakın
- vi. Mücadeleci Eda
- vii. Mesafeli Olmak Yerine Duygudaş ve Katılımcı
- viii. Değişmeyen Ortam Dengesi
- ix. Soyut Değil, Duruma Bağlı¹²

Halk biliminde sözlü olarak devam ettirilen anlatı geleneği, dinleyici odaklı bir gelişim seyretmesi hasebiyle bu doğrultuda teşekkül eder ve anlatı yapısını yine bu doğrultuda inşa eder. Türk düşünce sisteminin, sosyal hayatın, aile yaşantısının, geleneklerinin ve karakteristik özelliklerinin yoğun bir yer kapladığı ve hatta bu unsurların temel yapı taşı özelliği taşıdığı *Dede Korkut Kitabında gördüğümüz hikâyelerden bazıları Türk dünyasının çeşitli alanlarında hâlâ yaşamaktadır.*¹³ Dolayısıyla muhtevasını sözlü olarak aktarmaya devam eden söz konusu eser, Ong'un işaret ettiği özelliklerinden hepsini bünyesinde barındırmakta ve buna ek olarak modern anlatım tekniklerini de ihtiva etmektedir.

¹¹ Walter J. Ong, *Yazılı ve sözlü kültür, sözün teknolojileşmesi*, çev. Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul 2013, s. 75.

¹² *age.*, s. 74.

¹³ Ergin, *age.*, s. 47.

4. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Modern Anlatım Teknikleri

Anlatıma dayalı eserler, gerek hikâye gerekse roman kendi gerçekliği içinde algılanmaya başladığından beri yazarıyla eser arasında ilişkinin ayrıştığı, roman kurgusu içinde anlatımı sürükleyen, yönlendiren bir “kâğıt varlık”ın mevcudiyeti kabul edilir.¹⁴ Bu mevcudiyet, Dede Korkut Kitabı'nda oldukça renkli bir profil çizer. Nitekim, bahsedildiği üzere hâlâ sözlü olarak da çeşitli coğrafyalarda yaşamakta olan Dede Korkut Anlatıları, bu yönüyle ve Halk anlatılarının temel paradigmasını barındırması hasebiyle geleneksel/klasik bir seyir inşa ederken, aynı zamanda söz konusu icra ortamında modern teknikleri kullanırken de yenilikçi/modern bir şema çizer. Dolayısıyla onu kendi döneminin değerli birçok eserinin de üstüne çıkararak destan edebiyatının doruğuna yükselten yanı, dilindeki ve üslubundaki mükemmelliktir.¹⁵ Bu mükemmellik, üslup bağlamında üç noktada temellendirilmiştir: hakim konumdaki bakış açısı, psikolojik bakış açısı ve ideolojik bakış açısı.¹⁶

Anlatıcının bir aracı olması, dolayısıyla dinleyici/alıcı ile arasındaki bağın güçlenmesine olanak tanıyan hakim bakış açısı, Dede Korkut Kitabı'nda en çok kullanılan teknik olarak göze çarpar. Bunun nedeni, anlatıda icra ortamını canlı tutmak, kahramanlarla dinleyici/alıcı arasındaki bağı kuvvetlendirebilmek maksadıyla onların ne hâlde olduklarını gerçekçi bir biçimde yansıtılması ve yansıtılmaya çalışılmasıdır. Psikolojik bakış açısı ise, hikâyelerde sıkça görülen *kafir*, *azgın kafir*, *itüm kafir* ya da *yüce Tanrı*, *Aziz Allah*, *ulu oğul* gibi kümeleme ifadelerin yanında hikâyelerin seyrinde kimin tarafında olduğunu açıkça ifade eden bir mahiyet taşır. Söz konusu örneklere ek olarak, iç konuşma tekniğinin kullanıldığı ve aktarılacak olan bölümler de psikolojik bakış açısının yoğunluk kazandığı bölümler olarak adlandırılabilir. Yine kimin tarafında olduğunu açıkça belirtme esasının ifade edilmesinde kullanılan bir yöntem olarak ideolojik bakış açısı ise aktarılmak istenen bir bilinç üzerine temellendirilmiştir. *Çoğalma ve başka sebepler nedeniyle birbirinden ayrılıp millet olma bilincini kazanan insan, artık bu bilinç üzerinde önemle duracaktır. Çünkü yaşanan hayat tarzı ve oluşturulan orman kanunları, insanların ancak millet hâlinde var olabileceği, aksi taktirde topyekûn yok olacağı gerçeğini ortaya çıkarmıştır.¹⁷*

¹⁴ Mustafa Akyıldız, Dede Korkut destani hikayelerinde anlatıcı ve bakış açısı, *Dede Korkut Bilgi Şöleni*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van 1998, s. 72.

¹⁵ Zeynep Korkmaz, Dede Korkut hikayelerinde dil-üslup bağlantısı, *TDAY-Belleten I-II*, 1998, s. 101.

¹⁶ Akyıldız, *age.*, s. 73.

¹⁷ Şeref Boyraz, Sözlü anlatının sürekliliği üzerine düşünceler, *Folklor/Edebiyat*, Ankara 2008, S. 54, s. 112-113.

Daha önce bahsedildiği üzere kahraman odaklı iç konuşma tekniği, anlatıda kahramanın iç dünyasına yönelmek suretiyle içsel konuşmasını vererek katharsis bir etki meydana getirip olağan seyirin veya 'an' itibarıyla gerçekleştirilen eylemler/sözler çizgisinin değişmesinde etkili olur. Bu nedenle, iç konuşma tekniği, anlatıda anlatıcının geçişler yapmak için kullandığı tekniklerden biri olarak zuhur eder. Söz konusu tekniğin bir diğer yönü ise yine bahsedildiği üzere psikoloji ağırlıklı olması hasebiyle bir '*anlama*'¹⁸ meydana getirmek ve böylelikle '*onun şuuruna varmak*' hâlini yakalayabilmektir.

Bilindiği gibi Dede Korkut Kitabı'nda *monotonluğu engellemek, anlatıma hareket ve canlılık kazandırmak üzere, sık sık kahramanlar da devreye sokulmuştur.*¹⁹ Bu yönüyle kahramanların sık sık devreye sokulduğu bölümlerde iç konuşma tekniği kullanılmış ve bu teknik genel itibarıyla katharsis bir etki uyandırmak maksadıyla muhtelif hikâyeler içinde – toplam 12 kere icra edilmiştir. Bu örneklerin hemen hepsinde kahraman *fikr eyler* ya da *gönlünden aydur* ve bu düşünce/söyleme ile beraber kahramanın hareketleri, fikirlerinden yola çıkarak şekillenir. Üstelik bu şekilleniş, kimi örneklerde de görüleceği üzere katharsis bir etki bırakarak '*içsel aydınlanma*' yahut '*kavrama*' denilebilecek kahraman odaklı bir etki meydana getirir. Nitekim "*'İç monolog' (interior monologue) okuyucuyu, kahramanın iç dünyasıyla karşı karşıya getiren bir yöntemdir. Yöntemin uygulandığı bölümlerde yazarın –daha doğrusu anlatıcının- varlığı ortadan kalkar; muhtemel yorumlar ve açıklamalar, okuyucuya bırakılır.*"²⁰ Üstelik Dede Korkut Kitabı'nda kullanılan söz konusu yöntem, anlatıcının aradan çekildiği ve okuyucu/dinleyici ile kahramanın bir başına bırakıldığı bir ortamda icra edilir. Şüphesiz Dede Korkut Kitabı'nın teşekkül ettiği dönemde psikolojinin sistematize edilmiş bir bilim dalı ve yöntem olarak –henüz- varlığını göstermediği göz önünde bulundurulursa, iç konuşmaların yoğun bir psikolojik temel üzerine inşa edilmediği rahatlıkla görülebilir.

İç konuşma yöntemi, kişilerin ruhsal durumlarını, suç, yanlışlık ve günahlarını itiraflarını, beklentilerini, hayal kırıklıklarını, özlemlerini, tasavvur ve tahayyüllerini

¹⁸ 1. Bir şeyin özünü, bütünlüğü içinde yakalama, onun şuuruna varma.

2. Bir önermenin önceki bir kanunla ilgisinin farkına varma.

3. Alman filozofu Dilthey'da manevi bilimlerin metodu olarak başka insanların, tarihteki çeşitli dönemlerin hayat biçimlerini, tarihi kahramanların ruh durumlarını, fiillerindeki ruh hallerini kendi içinde anlayarak onların hallerini kavrama, Dilthey manevi ilimlerin ve özellikle psikoloji ve tarihin yaşantılarla ilgili olduğunu ve yaşayan şeylerin de sadece o halleri anlama metodu ile anlaşılabilceğini ileri sürer. (Ayrıntılı bilgi için bk. Bolay, *age.*, s. 20-21.)

¹⁹ Korkmaz, *age.*, s. 107.

²⁰ Mehmet Tekin, *Roman sanatı I, romanın unsurları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s. 264

*sergilemede*²¹ kullanılır; ancak Dede Korkut Hikâyeleri'nin muhteva olarak anlattığı dönem ve yazıya geçirildiği dönem göz önüne alındığı takdirde, psikolojik bir mahiyet dairesinde sosyal hayattan uzaklaşmışlık yahut uzaklaştırılmışlık söz konusu dönemlerde iç konuşma tekniğinin bir zihinsel süreç olarak ele alındığı rahatlıkla görülebilir. Nitekim, ifade edildiği üzere iç konuşma tekniği, modern dünyanın birey yaşantısındaki getiri ve götürüleri neticesi dahilinde ortaya çıkmış bir ihtiyaçtır. Bu sebeple, Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki iç konuşma tekniğinin bir ihtiyaç dahilinden ziyade sözlü kültürün karakteristiğinden bahsederken Ong'un aktardığı *Mesafeli Olmak Yerine Duygudaş ve Katılımcı* özelliği dairesinde kullanılmıştır. Ancak görülebileceği üzere kullanım sayısı ve kullanım şekli bu tekniğin bilinçli bir şekilde kullanıldığına işaret eder. Nitekim *sanatkârın işi kime, ne kadar devrettiği bilinçli bir seçimdir*.²² İç konuşma yöntemi Dede Korkut Kitabı'nda;

1. Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyı
2. Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy
3. Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyı
4. Kanlı Koca Oğlu Kara Turalı Boyı
5. Begil Oğlu Emrenün Boyı
6. Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy

hikâyelerinde yer almıştır.

Bilindiği gibi eski Türk geleneklerinde olduğu gibi büyük bir iş yapmadan –genellikle kan dökmeden yahut bir düşmanı alt etmeden- çocuğa isim verilmemesi geleneği Dede Korkut Kitabı'nda da örnekleriyle beraber görülmektedir. Söz konusu geleneğin ilk örneği ise kimsenin yanına yanaşamadığı bir boğayı alt etmesi üzerine isimlendirilen *Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyı* hikâyesinde yer almaktadır. Bu hikâyede Boğaç Han'ın boğayı alt etmek üzere olduğu bölümde, iç konuşma tekniğine aktarıldığı biçimde yer verilmiştir:

*Oğlan fikr eyledi, aydur: Bir tama direk ururlar, ol tama tayak olur, ben bunun alınına niye tayak olurın tururın didi. Oğlan buğanun alından yumruğın giderdi, yolundan savuldu.*²³

²¹ Nurullah Çetin, *Roman çözümleme yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara 2008, s. 180.

²² Akyıldız, *age.*, s. 72.

²³ Ergin, *age.*, s. 82.

Görüldüğü üzere öncelikle iç konuşma tekniği bir anlama süreci hâlinde sunulurken, devamında ise bu teknik esnasında kahramanın aklından geçenler eyleme dönüşmüş/dönüştürülmüştür. Bu durum, üç yönlü bir çıkarımı da beraberinde getirmektedir: Bunlardan ilki toplumsal bir boyutu yansıtmakta olup, söz konusu dönemlerde düşünceye ve düşünce sonucunda ulaşılan 'çıkarımlar'a²⁴ verilen önemi ve dolayısıyla Oğuz Türkleri'ndeki mantık felsefesini, ikincisi ise edebî bir boyutu yansıtmakta olup dinleyici/okuyucu ile kahramanın başbaşa bırakılmak suretiyle kahramanın *gönlünden* geçenler yine kahramanın ağzından *aydur* (söyler/soylar) ifadeleriyle verilerek Oğuz Türkleri'nin edebî tekâmülünü açığa çıkarır. Son olarak mantıktaki çıkarımlar ve önermeler sisteminin uygulaması hâlinde, benzer ve eş değer bir Türk düşünce sistemi yansıtılır. Nitekim, Boğaç Han, boğa ile olan mücadelesinde akıl yürütme eylemine başvurarak öncelikle bir ev ve evi ayakta tutan *şeyler* arasındaki ilişkiyi önermeler hâlinde zikreder. Daha sonra ise, boğayı yenebilmek için kurmuş olduğu önermeleri boğa ile ilişkilendirerek eyleme geçirir. Ev ve evi ayakta tutan *şeyler* arasındaki önermeleri doğru olduğundan ve dolayısıyla bu önermelerle boğa arasında kurduğu çıkarım doğru olduğundan yapmak istediği eylemdeki çıkarım (*ben bunun alınna niye tayarak olırım*) da doğruluğunu ispatlamış olur.

Dede Korkut Kitabı'nın ikinci hikâyesi olan ve Salur Kazan'ın evinin yağmalandığını, oğlunun, eşinin ve annesinin tutsak edildiği, Salur Kazan'ın ise onları –özellikle annesini- kurtarmak için savaştığını anlatan bir diğer hikâyede ise Salur Kazan'ın, kendisine yardım etmek isteyen çobana karşı ne yapması gerektiği yine iç konuşma tekniğiyle sunulmuştur:

*Kazan fikr eyledi, aydur: Eger çoban-ile varaçak olur-istem kalın Oğuz bigleri benim başuma kakınç kaharlar, çoban bile olmasa Kazan kafiri alıamaz-idi dirler didi. Kazana gayret geldi. Çobanı bir apaca sara sara möhkem bağladı, eylendi yorıyı virdi.*²⁵

Toplumsal yapının ve bu yapının dinamiklerinin göz önünde bulundurularak Salur Kazan ağzından yapılan değerlendirme neticesinde, Salur Kazan'ın düşünme süreci sonunda bir *çıkartım* yapılarak bu çıkarım yine eyleme dönüştürülmüştür. Özellikle yukarıda kaydedilen bölümde *çoban bile olmasa Kazan kafiri alıamaz-idi dirler didi* ifadesi, Salur Kazan'ın bir sonraki eylemini tahmin etme sürecinde okuyucu/dinleyiciye yol göstermekte ve anlatıcı

²⁴ Doğru olduğu doğrudan bilinmeyen bir önermenin, doğru kabul edilen başka önermelere dayanarak doğruluğunun ispat edilmesi. Önce gelen önerme doğru ise, sonuç da doğrudur; yanlışsa sonuç da yanlıştır. Teorik olarak iki türü vardır: Doğrudan çıkarım veya akıl yürütme. (Ayrıntılı bilgi için bk. Bolay, *age.*, s. 66)

²⁵ Ergin, *age.*, s. 105.

tamamen aradan çekilerek, Kazan'ın gerçekten ne düşündüğü belirtilmiş, dolayısıyla bu durum, okuyucu/dinleyici ile yalnızca Salur Kazan arasında bilinen bir gerçeğe dönüştürülmüştür. Bu örnekte olduğu gibi yine toplumsal yapı ve bu yapının dinamiklerinin göz önünde bulundurulması önermeler sonrasında eyleme geçiş sürecinde iç konuşma tekniği, *Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Boyı* hikâyesinde de kullanılmıştır:

*Beyrek bunaldı, aydur: Bu kıza basılacak olur-istem Kalın Oğuz içinde başıma kahınç yüzüme tohunç iderler didi. Gayrete geldi, kavradı kızın bağdamasın aldı, emçeginden tutdı.*²⁶

Aynı hikâyede kullanılan söz konusu tekniğe dair diğer örnekler ise aktarılmıştır:

*Beyrek aydur: gördü-mi, kızlar bu kaftan-ile meni tanıdılar, kalın Oğuz bigleri dahi tanırlar didi. Göreyim Oğuzda menüm dostum düşmenüm kimdür didi, kaftanı sıyırdı götürdü kızların üstine virdi.*²⁷

Beyrek yayı gördüğünde yoldaşların andı ağıladı, aydur:

Tul tulara girdüğüm tulararı

Duharlıyı koduğum yağı yurdu

Elümde kıl kişlüm aygır malı

Aygır virüp alduğum ağ tozlu katı yayum

Buğa virüp alduğum boğma kırışüm

Bunlu yirde kodum geldüm

*Otuz tokuz yoldaşum iki argışum*²⁸

Bamsı Beyrek hikâyesi dışında iç konuşma tekniğinin kullanıldığı bir diğer hikâye ise *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyı*'dir. Alp tipi kadının ön plana çıkarıldığı ve Kanlı Turalı'nın alp tipi bir kadınla evlenmek istemesi, böyle bir kadını aramaya başlaması ve sonuç itibarıyla Trabzon tekürünün kızına talip olmasını anlatan bu hikâyede, Kanlı Turalı'nın babasından tekürünün kızını alabilmesi için üç canavarı yenmesi haberini almasından sonra babası Kanlı Koca'nın, söz konusu üç canavarla mücadele ederken Kanlı Turalı'nın ve Trabzon tekürünün kızının (Selcen Hatun) gerdek kurulduktan sonraki ifadelerinde bu yöntem aşağıda sunulduğu biçimlerde kullanılmıştır:

²⁶ *age.*, s. 123

²⁷ *age.*, s. 142.

²⁸ *age.*, s. 143.

*Kanlı koca aydur: Gördün-mi men mana nitdüm, oğlana korhınç haberler vereyim, ola kim gitmeye döne didi...*²⁹

*Kan Turalı aydur: Bu dünyayı erenler 'akl-ile bulmuşlardır, bunun öninden sıçrayayım, ne hünerüm var-ise ardından göstereyim didi.. Adı görklü Muhammede salavat getirdi, buğanun öninden savuldu.*³⁰

*Kan Turalı örü turdı, aydur: Mere men bu devenün burnına yapışıçak ol kız sözi-y-ile yapışdı dirler, yarın Oğuz iline haber varar, deve elinde kalmış-idi kız kurtardı diyeler, mere kolça kopuzum çalun ögün menşi yaradan kadir Tanrıya sığındum, bir buğradan döneyim-mi inşa'llah bunun dahı başın keseyim didi.*³¹

*Kız uyur-iken aydur: Menüm muhiblerim çokdur, nâ-gâh ılgar-ile gelmesün, tutuban yigidiüm öldürmesünler, ağça yüzlü men gelini tutup atam anam ivine iletmesünler didi.*³²

Gerdek yerine Trabzon tekürünün pişman olduktan sonra saldırması neticesinde alp tipi kadını simgeleyen Selcen Hatun'un Kanlı Turalı'ya yardım etmesinden ve birlikte düşmanı bozguna uğratmalarından sonra, Kanlı Turalı'yı atına alarak gerdek çadırına giderken Kanlı Turalı'nın ifadeleri iç konuşmaya örnek olarak gösterilebilir. Üstelik, aktarılabilecek olan örnek bir başka özelliğiyle dikkat çekicidir: Sunulan diğer örneklerde kahramanın düşündükleri iç konuşma hâlinde aktarıldıktan sonra eylem hâlinde ortaya çıkmış olmasına rağmen, bu örnekte, düşünce, *fıkr* eylendikten sonra olduğu gibi aktarılır. Bir başka ifadeyle denilebilir ki, iç konuşma Kanlı Turalı'nın zihninde gerçekleşmiş yalnız bu durum, okuyucuya aktarılmamış, doğrudan Selcen Hatun'a söylenen bir ifade olarak sunulmuştur:

Selcen Hatun Kan Turalıyı at ardına aldı, çıkdı. Giderek Kan Turalının fikrine bu geldi-kim:

Kalkubanı Selcen Hatun turduğunda

Yilisi kara kazılık atun bindüğünde

Babamun ağ bam işiğine düşdüğünde

Oğuzun ala gözlü kızı gelini boyladukda

Her kişi sözün söyledükde

Sen orada turasın öginesin

Kan Turalı zebun oldı

At ardına aldum çıkdım diyesin

Gözüm döndi könlüm gitdi

*Öldürürem seni*³³

²⁹ *age.*, s. 186.

³⁰ *age.*, s. 189.

³¹ *age.*, s. 192.

³² *age.*, s. 193.

³³ *age.*, s. 196.

“*Begil oğlu Emren Destanı, töreye karşı gelen Begil’in mit tarafından cezalandırılması/mükâfatlandırılması ve oğlu Emren’in bir birey vasfıyla topluma katılmak için geçirdiği sancılı olgunlaşma/erginleşme sürecinin simgesel metnidir.*”³⁴ Gerekli okumalar neticesinde Begil oğlu Emren’in olgunlaşma sürecinin yanında bütünlük arz eden bir eser olarak Dede Korkut Kitabı’nın bir geçiş ve olgunlaşma sürecinin ürünü olduğu görülebilir. *Mitolojik düşünce tarzı, başka bir ifadeyle bütün toplumun birlikte düşünme tarzı geride kalır, medenî âlem artık ferdi ve tam ve bütün kolektifinden ayrılmaya başlar. Kolektif üyenin ferdileşmesi hem toplum, hem de toplumun üyesi için çok acılı, dramatik ve facialı bir süreçtir.*³⁵ Begil oğlu Emren destanı’nda ise, olgunlaşma sürecinde olan Begil, işbu söz konusu süreçten geçerek kendini ‘tam kılma’ yolunda mühim bir adım atmış olur. Begil’in ayağının yaralanması sûretiyle cezalandırılması sonrasında yakarış mahiyetli bir iç konuşma dikkati çeker. Dikkati çeken bir başka husus ise, Dede Korkut Kitabı’nda ön plana çıkan ‘ad verme’ hadisesinin gerçekleştirilebilmesi için evladın düşman öldürmesi, kan akıtması yahut herhangi bir biçimde kahramanlık göstermesi gerektiği durumu, bu hikâyede silikleşir. Nitekim, babasının eşyalarıyla donatılan Emren’in hikâyede de bahsedilmemiş olduğu sûretle henüz savaşmadan adıyla çağrılmıştır. Hikâyede kullanılan iç konuşma tekniği örneği şu biçimdedir:

*Begil örü turdı, ağladı, aydur: Ulu oğlum ulu kardaşum yok. Haman bilüğinden gez çıkarup atınun terliklerini tartdı urdı.*³⁶

Salur Kazan’ın tutsak olduğunu, oğlu Uruz ve ona yardım edenler tarafından kurtarıldığını anlatan ve iç konuşma tekniğinin kullanıldığı son hikâyede ise, Salur Kazan bırakıldıktan sonra ve oğlu Uruz’un yanındakilerle ‘kafir’ sıfatıyla dövüştüğü bölümde Kazan, Beyrek ile konuşurken iç konuşma şeklinde Uruz’un er’liğini över:

*Kazan könlinden aydur: El-hamdu li’llah menüm oğlançuğum büyük er olmuş didi. Beyrek mere kafir niçe bir onu buni sorarsın mana didi, Kazanın üzerine at saldı.*³⁷

6. Sonuç

Anlatıcı/yazarın inşa etmiş olduğu anlatının yapısı, toplumun geçtiği merhaleler neticesinde yeni arayışlar ve teknikler ortaya koyularak sürekli bir atılım seyredir. Anlatı evreninin kronolojik seyri içinde, evreni, toplumu, bireyi ve son olarak postmodern dünyada

³⁴ Elif Öksüz, Dede Korkut destanlarından Begil Boyu Emren destanı üzerine simgesel bir yorum denemesi, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Trabzon, S. 5., s. 2.

³⁵ Kamal Abdullah, *Mitten yazıya veya gizli Dede Korkut*, Ötüken Neşriyat, Ankara 2012, s. 24.

³⁶ Ergin, *age.*, s. 218.

³⁷ Ergin, *age.*, s. 241.

gerçekliği kavrayabilme çabası, bu seyir içinde bireye ve bireyin gerçekliğine yönelik bir oluşum kaydetmiştir. Dolayısıyla yüzyıllardan beri sözlü ya da yazılı olarak süregelen edebiyat, bu oluşumu doğrudan bünyesinde barındırarak, evreni, toplumu ve insanı anlamlandırma/anlatma/anlaşılmasını sağlama süreçlerinde sürekli olarak varlığını muhafaza edebilmek için esnek bir temel üzerine inşa edilerek sürekli yeni teknikler kullanmıştır.

Modern dönemin yanal etkileriyle doğrudan etkilenen birey kendi anlamlandırma sürecinde bireysel/içsel/yalnız bir süreç kaydederken, toplumsal düzeyde sık rastlanır bir durum hâline gelmesi hasebiyle onun 'anlaşılmasını sağlama' edimi de edebiyatın/anlatının üstlenmiş olduğu görevlerden biri olarak belirir. Bu edim, özellikle söz konusu dönemlerde, bireyin içselliğine yönelmesi sebebiyle iç konuşma tekniği etrafında şekillenmiş ve birey, iç dünyasında bireyliğini, edimlerini şekillendirirken bir tablo ve süreç halinde edebiyata/anlatıya konu olmuştur.

Yalnızca Türk edebiyatının değil, aynı zamanda Türk kültürünün bir geçiş sembolü olarak okunabilecek olan Dede Korkut Kitabı, daha önce de işaret edildiği gibi dil ve üslup olarak dönemdeki eserlere nazaran kendini bir üst noktaya taşıyan bir yapı ve muhtevaya sahip olmakla birlikte, bu yapı bir milletin kimlik inşasını yoğun bir biçimde yansıtırken, aynı zamanda bireyin iç dünyasındaki süreci de psikolojik olarak tahlil edebilecek bir mahiyettedir. Söz konusu durum, eserin yazıya geçirildiği döneme kadar yaygın olarak kullanıldığı bilinen anlatım tekniklerini ihtiva ederken bunun yanında, Türk ve dünya edebiyatında ancak XIX. yüzyılda bir anlatım tekniği olarak kullanılmaya başlamış olan iç konuşma tekniğini de barındırır. Buna göre Dede Korkut Kitabı'nda incelenen söz konusu teknik, edebî açıdan iç konuşmaya tekabül ederken, psikolojik olarak da analitik düşünme yöntemini ihtiva eder. Söz konusu durum birey bazında bir gelişmeyi ihtiva ettiği kadar, toplumsal bir gelişmenin de yansımalarıdır: *Mitolojik dünyadan medenî dünyaya, basitten karmaşığa, tek renklilikten çok renkliliğe ve psikolojik yüklenmelere doğru giden bir gelişme! Yazı medeniyetinin çiçeklendiği zamana geçiş, kadim dünya insanı için doğal bir gelişmeydi. Ama bu geçiş sürecini bir nokta olarak değerlendirmek doğru olmaz. 'Mit bitti, otomatik biçimde medeniyet başladı.' şeklinde düşünmek, o derin değişimleri, birbiri içinde yaşayan ve birbiriyle mücadele eden cereyanları görmezlikten gelmek olur.*³⁸ Bir başka deyişle, nihayete ermeden/olgunluğa toplumsal ve bireysel olarak tekâmül etmeden önceki 'form'ları olarak geçiş süreçleri, edebî ve psikolojik olarak tezahürlerini Dede Korku Kitabı'nda ihtiva etmektedir.

³⁸ Abdulla, *age.*, s. 25.

Sonuç olarak bu çalışmada, Türk dünyası açısından önemi kanıtlanmış olan Dede Korkut Kitabı'nın edebî olarak geri planda kalmış bir yönü açıklanılmaya çalışılarak, bu yön, örneklerle gösterilmiş ve Dede Korkut Kitabı'nın modern teorileri de ihtiva ettiği savı desteklenmeye çalışılmıştır. Özellikle örneklerde de görüldüğü üzere, iç konuşmalar bir düşünce sürecini ve Türk düşünme sistemini ortaya koymaları hasebiyle aynı zamanda Oğuzların ve dolayısıyla da Türklerin felsefî yönüne de açıklık getirmektedir. Böylece söz konusu örnekler, bahsedilen yöntemlerin ışığı altında incelenmiştir. Buna göre denilebilir ki, Dede Korkut Kitabı sistematize edilmesi ve yaygın olarak ilk kullanımı 1886'ya tekabül eden iç konuşma başarıyla kullanmış ve bir yöntem olarak uygulamıştır. Dolayısıyla tümel bir ifadeyle, Türk anlatı sisteminde, modern romanda/anlatıda kullanılan tekniklerin büyük bir çoğunluğunu asırlar öncesinden bünyesinde ihtiva ederek, modern anlatının özelliklerini gölgede bırakabilecek bir mahiyette, yeterlilikte ve kararlılıkta kullanılmıştır.

Kaynaklar

- Abdulla, K. (2012). *Mitten yazıya veya gizli Dede Korkut*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Akyıldız, M. (1998). Dede Korkut destanı hikayelerinde anlatıcı ve bakış açısı. *Dede Korkut Bilgi Şöleni*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 71-74.
- Beydilli, C. (2005). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Bolay, S. H. (2013). *Felsefe doktrinleri ve terimleri sözlüğü*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Boynukara, H. (1997). *Roman'da bakış açısı ve anlatılış*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Boyras, Ş. (2008). Sözlü anlatının sürekliliği üzerine düşünceler. *Folklor/Edebiyat* 54, 105-118.
- Çetin, N. (2008). *Roman çözümleme yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut kitabı 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Goody, J. (2009). Sözlü kültür. *Milli Folklor*, 83, 128-132.
- Gümüş, H. (1989). *Roman dünyası ve incelemesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hawthorn, J. (2014). *Roman analizi*. çev. U. Köse, Ö. Gümüş ve Ö. Bayrak. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kaplan, M. (2002). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*. Ankara: Dergâh Yayınları.

- Korkmaz, Z. (1998). Dede Korkut hikayelerinde dil-üslûp bağlantısı. *TDAY-Belleten, I-II*, 101-112.
- Mocan A. (2012). Yalnızız'da anlatım teknikleri. *Turkish Studies*, 1831-1841.
- Moran, B. (1995). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ong, W. J (2013). *Sözlü ve yazılı kültür, sözün teknolojileşmesi*. çev. S. Postacıoğlu Banon. İstanbul: Metis Yayınları.
- Öksüz, E. (2010). Dede Korkut destanlarından begil boyu emren destanı üzerine simgesel bir yorum denemesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 1-10.
- Stanzel, F. K. (1997). *Roman biçimleri*. çev. Fatih Tepebaşlı. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Tekin, M. (2006). *Roman sanatı I, romanın unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tural, S. ve Çobanoğlu, Ö. (2001). *Türk dünyası edebiyat tarihi, C.1*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.